

ปรัชญา
ภาษา

โสรัจจ์ หงศ์ลดารมภ์

ปรัชญาภาษา

ปรัชญาภาษา

โสรัจจ์ หงศ์ลดารมภ์

 สำนักพิมพ์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

2564

300.-

โสรัจจ์ หงศ์ลดารมภ์

ปรัชญาภาษา / โสรัจจ์ หงศ์ลดารมภ์

1. ภาษา - - ปรัชญา.

2. การวิเคราะห์ (ปรัชญา).

3. ความหมาย (ปรัชญา).

401

ISBN (e-book) 978-974-03-4075-1

สพจ. 1365/3

asskunคำวิชาการสู่สังคม

Knowledge to All

www.cupress.chula.ac.th

สิทธิในการผลิตและพิมพ์หนังสือเล่มนี้เป็นของสำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยแต่ผู้เดียว
การผลิตและการลอกเลียนหนังสือเล่มนี้ไม่ว่ารูปแบบใดทั้งสิ้น
ต้องได้รับอนุญาตเป็นลายลักษณ์อักษรจากสำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

จัดทำโดย สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ครั้งที่ 3 พ.ศ. 2564

www.cupress.chula.ac.th [CUB6502-001]

โทร. 0-2218-3562-3

บรรณาธิการอำนวยการ : นางอรทัย นันทนาดิษฐ์

รองศาสตราจารย์ ดร.อรรณพ หาญสืบสาย

กองบรรณาธิการฝ่ายวิชาการ : ศาสตราจารย์กิตติคุณ ดร.ปิยนัด บุนนาค

รองศาสตราจารย์ ดร.พิมพ์พันธ์ เดชะคุปต์

รองศาสตราจารย์ นายแพทย์ชิษณุ พันธุ์เจริญ

รองศาสตราจารย์ ดร.วิมลวรรณ พิมพ์พันธุ์

ผู้ประสานงาน : วาสนา ชำชื่น

พิธีกรอักษร : ศิริกัญญา เลี้ยวศรีมี

ออกแบบปกและรูปเล่ม : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ผู้จัดทำหน้าย ศูนย์หนังสือแห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ถนนพญาไท เขตปทุมวัน กรุงเทพฯ 10330

โทร. 0-2218-7000-3, 0-2218-9872 โทรสาร 0-2254-9495

Call Center (จัดส่งทั่วประเทศ) โทร. 0-2255-4433 <http://www.chulabook.com>

แผนกขายส่ง สาขาหัวหมาก โทร. 0-2374-1375-6 โทรสาร 0-2374-1375

คำนำในการพิมพ์ครั้งที่ 3

หนังสือ ปรัชญาภาษา ได้พิมพ์หมดลงอีกครั้งหนึ่งแล้ว ขอขอบคุณสำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยเป็นอย่างมาก ที่เล็งเห็นความสำคัญของหนังสือเล่มนี้ และได้ตกลงกับข้อเสนอของผมที่จะให้พิมพ์หนังสือเล่มนี้อีกครั้งหนึ่ง การพิมพ์ครั้งนี้จริง ๆ แล้ว ต้องถือเป็นการพิมพ์ซ้ำ เพราะไม่ได้มีการแก้ไขเปลี่ยนแปลงข้อความใด ๆ ในหนังสือ การแก้ไขเพิ่มเติมอาจจะทำในการพิมพ์ครั้งต่อไป ซึ่งก็เป็นสิ่งที่ควรทำอยู่ดีเนื่องจากความรู้และการอภิปรายของนักปรัชญาเกี่ยวกับภาษาได้เปลี่ยนแปลงไปเรื่อย ๆ ตำราเรื่องนี้ก็ควรจะปรับปรุงตามไปด้วย แต่ก่อนที่จะถึงเวลานั้น ผมก็หวังว่าหนังสือเล่มนี้จะเป็นประโยชน์แก่ผู้สนใจและนิสิตนักศึกษาตามสมควร

โสรัจจ์ หงศ์ลดารมภ์

พฤษภาคม 2564

คำนำ

หนังสือปรัชญาภาษาเล่มนี้ใช้เวลานานมากในการจัดทำความคิดที่จะเขียนหนังสือเรื่องนี้เริ่มมีมาเมื่อกว่าสิบปีมาแล้ว เมื่อผมได้รับมอบภารกิจในการสอนรายวิชาปรัชญาภาษาทั้งในระดับปริญญาตรีและปริญญาโทที่คณะอักษรศาสตร์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยจากนั้นก็เริ่มเขียนเรื่อยมา และเนื่องจากมีภารกิจอื่น ๆ เป็นขจรตามมาก็เลยจำเป็นต้องเขียนแล้วหยุด แล้วกลับมาเขียนอีกแล้วก็ต้องหยุดอีก ทำอย่างนี้เป็นเวลานาน จนกระทั่งต้องหาเวลาเงียบ ๆ ระยะเวลาหนึ่งเขียนที่เหลืออยู่ให้จบจนเป็นรูปเล่มที่ท่านเห็นอยู่ในเวลานี้

ปรัชญาภาษาถือได้ว่าเป็นศูนย์กลางของปรัชญา ทั้งนี้ก็เพราะว่าปรัชญาว่าด้วยเรื่องนามธรรม ไม่สามารถจับต้องได้โดยตรง ไม่เหมือนกับวิชาเคมี ความเป็นนามธรรมของปรัชญาก็จำเป็นต้องสื่อออกมาในสภาวะที่เป็นรูปธรรมบางอย่าง เพราะมิฉะนั้นแล้ว ก็จะไม่สามารถพูดถึงกันและเข้าใจร่วมกันได้ การสื่อออกมาและการเข้าใจร่วมกันก็ได้แก่การใช้ภาษานั้นเอง และจุดนี้ที่ทำให้ภาษากลายเป็นสิ่งสำคัญมากในการศึกษาปรัชญา อาจกล่าวได้ว่า วิชาปรัชญาทั้งหมดอยู่ที่วิเคราะห์ถ้อยคำ วิเคราะห์หมโนทัศน์หรือความหมาย ซึ่งต่างก็เป็นเรื่องของภาษาทั้งสิ้น ผู้ที่เข้าใจประเด็นต่าง ๆ ในปรัชญาภาษาเป็นอย่างดีก็จะเข้าใจแง่มุมต่าง ๆ ในปรัชญาแขนงอื่นได้โดยไม่ยาก นับตั้งแต่ญาณวิทยา (วิเคราะห์ความหมายของคำว่า ‘ความรู้’) อภิปรัชญา (วิเคราะห์ความหมายของคำว่า ‘ความเป็นจริง’ หรือ ‘ธรรมชาติ’) จริยศาสตร์ (วิเคราะห์ความหมายของคำว่า ‘ดี’ หรือ

‘ถูกต้องชอบธรรม’) สุนทรียศาสตร์ (วิเคราะห์ความหมายของคำว่า ‘งาม’ ‘สวย’) และแขนงอื่น ๆ ในทำนองเดียวกัน ในท้ายที่สุด การศึกษาสิ่งนามธรรมเช่นความดีหรือความงามก็ลงมาเป็นการศึกษาความหมายของมโนทัศน์ที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ มโนทัศน์ ‘ดี’ หรือ ‘งาม’ ทั้งนี้ก็เพราะว่าหนทางเดียวที่เราจะเข้าใจความดีได้ ก็แต่โดยผ่านทางความเข้าใจว่า ความดีเป็นอย่างไร คืออะไร หรือพูดอีกอย่างก็คือเข้าใจว่ามโนทัศน์ ‘ดี’ มีความหมายอย่างไรนั่นเอง

เมื่อเราศึกษาไป เราจะพบว่า การวิเคราะห์ความหมายเพื่อแก้ปัญหาปรัชญาไม่ใช่สิ่งเดียวกันกับการหาความหมายจากพจนานุกรม เพราะการหาความหมายจากพจนานุกรม เป็นเพียงการหาวลีหรือคำที่แทนกันได้กับคำที่เราต้องการหาเท่านั้น ยังไม่ใช่การวิเคราะห์ว่ามโนทัศน์นั้น ๆ มีความหมายว่าอย่างไรกันแน่ ในพจนานุกรมอาจนิยามคำว่า ‘งาม’ ไว้ว่า ‘สวย’ หรือตามที่พจนานุกรมราชบัณฑิตยสถานฉบับปี พ.ศ. 2542 ได้ให้ความหมายไว้ว่า ‘ลักษณะที่เห็นแล้วชวนให้ชื่นชมหรือพึงพอใจ’ แต่การวิเคราะห์มโนทัศน์ในปรัชญาจะอยู่ที่การวิพากษ์ว่าเป็นไปได้หรือไม่ว่าจะมีบางสิ่งที่ไม่ได้ทำให้เกิดความชื่นชมหรือพึงพอใจ แต่เป็นสิ่งที่มีความงาม ซึ่งหากเป็นไปได้ก็จะแสดงว่าความหมายของคำคำนี้มีความซับซ้อนเกินกว่าที่จะสรุปออกมาง่าย ๆ เพื่อลงในพจนานุกรมได้ การให้ความหมายในพจนานุกรมเป็นเครื่องมือช่วยเหลือนักเรียนภาษาเพื่อให้เข้าใจความหมายในระดับพื้น ๆ ที่พบเห็นได้ในการใช้ทั่วไป แต่การวิเคราะห์มโนทัศน์ ‘งาม’ ในสุนทรียศาสตร์ เป็นการวิเคราะห์ธรรมชาติของตัวความงามโดยตรงว่าเป็นอย่างไร มีความสัมพันธ์กับสิ่งอื่น ๆ อย่างไร ฯลฯ แต่ที่น่าสังเกตก็คือว่า การวิเคราะห์ความงามโดยตรงไม่สามารถ

ทำได้หากไม่สนใจภาษา เพียงแต่ว่าเราไม่ได้สนใจภาษาธรรมชาติ
ภาษาใด ภาษาหนึ่ง เช่น ไทยหรืออังกฤษ แต่สนใจที่ภาษาในฐานะ
ที่เป็นตัวสื่อความเข้าใจ และสื่อความเป็นนามธรรมมากกว่า

การค้นคว้าวิจัยเพื่อเขียนหนังสือเล่มนี้ ได้รับการสนับสนุน
อย่างดีจากฝ่ายวิจัย คณะอักษรศาสตร์ ซึ่งได้กรุณาอนุมัติเงินทุนให้
ผมจำนวนหนึ่ง เพื่อใช้ในการซื้อหนังสือที่เกี่ยวข้องเพื่อใช้ในการ
ประกอบการเขียน นอกจากนี้ก็ยังได้รับความช่วยเหลือจากนิสิต
หลาย ๆ คนที่ช่วยกันอ่านและหาที่ผิดในหนังสือเล่มนี้ ขอขอบคุณ
ชยันต์ มาท่น ศิรประภา ชวณะญาณ เทพทวี โชควลีณ วรกร
จาติกวณิช และปาริศา สุขประเสริฐ และที่เป็นแรงสำคัญก็ได้แก่นิ
สิตปริญญาโทปีหนึ่ง ปีการศึกษา 2551 ที่ช่วยเหลือเป็นอย่างดี

คุณความดีของหนังสือเล่มนี้ขออุทิศแด่ความทรงจำของครูวิชา
ปรัชญาภาษาของผมที่มหาวิทยาลัยอินเดียน่า ได้แก่ ศาสตราจารย์
ดร.เฮคเตอร์ เนรี คัสตาญดา ผู้ล่วงลับไปแล้ว ท่านเป็นตัวอย่างที่ดี
ที่สุดตัวอย่างหนึ่งของครูผู้จุดประกายปัญญาให้แก่ศิษย์ และทำให้
ศิษย์ซาบซึ้งกับคุณค่าและความสุขจากการได้ค้นหาความจริง

โสรัจจ์ หงศ์ลดารมภ์

ภาควิชาปรัชญา คณะอักษรศาสตร์

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

เมษายน 2558

สารบัญ

คำนำ

ตอนที่หนึ่ง	เรื่องทั่วไปในปรัชญาภาษา	1
บทที่หนึ่ง	แนะนำปรัชญาภาษา	3
บทที่สอง	ความหมาย	15
ตอนที่สอง	ทฤษฎีความหมายในระดับคำและวลี	45
บทที่สาม	คำบรรยายเจาะจงตัว	47
บทที่สี่	วิสามานยนามกับคำเรียกประเภทธรรมชาติ : ทฤษฎีแบบบรรยาย	67
บทที่ห้า	วิสามานยนามกับคำเรียกประเภทธรรมชาติ : ทฤษฎีเชิงสาเหตุ	97
ตอนที่สาม	ทฤษฎีความหมายในระดับวากยสัมพันธ์ และประพจน์	121
บทที่หก	โครงสร้างวากยสัมพันธ์และไวยากรณ์ปรัวรรต	123
บทที่เจ็ด	วิคราะห์ สัจพจน์กับความไม่ตายตัว ของการแปล	143

ตอนที่สี่ ภาษากับความคิด	169
บทที่แปด ความคิดกับความหมาย	171
บทที่เก้า สมรรถนะทางภาษา	193

ตอนที่ห้า ภาษากับบริบทของการใช้	205
บทที่สิบ วัจนปฏิบัติศาสตร์ทั่วไป	207
บทที่สิบเอ็ด ภาษาส่วนตัวกับการเดินตามกฎ	235

ตอนที่หก ภาษากับโลก	257
บทที่สิบสอง ความจริง	259
บทที่สิบสาม เงื่อนไขความจริงกับทฤษฎีของเดวิดสัน	297
บทที่สิบสี่ อรรถศาสตร์โลกที่เป็นไปได้	311
บทที่สิบห้า สัมพัทธนิยมทางภาษา	337
บทที่สิบหก ตรวจสอบนิยม (Verificationism) :	
ทฤษฎีของไมเคิล ดัมเมทท์	349
บทที่สิบเจ็ด โครงสร้างนิยม (Structuralism) หลังโครงสร้าง	
นิยม (Post-structuralism) และการตีความ	363

บรรณานุกรม	389
ดัชนี	397

ต อ น ที่ ห นึ่ง
เรื่องทั่วไปในปรัชญาภาษา

แนะนำปรัชญาภาษา

ปรัชญาภาษาศึกษาอะไร ?

เมื่อเอ่ยถึงภาษา คงไม่เป็นที่สงสัยว่าเรากำลังพูดอะไรกันอยู่ เราทุกคนใช้ภาษากันอยู่ตลอดเวลาในชีวิตประจำวัน เราใช้ภาษาเพื่อสื่อความหมาย เพื่อบอกเรื่องราว เพื่อแสดงความรู้สึก และอื่นๆ อีกมากมาย ดูเหมือนว่า ภาษาใกล้ชิดกับเรามากจนบ่อยครั้งเรามองข้ามความสำคัญของภาษาไป เรามักจะพุ่งความสนใจไปที่อะไรก็ตามที่เรากำลังใช้ภาษาเพื่อพูดถึง เช่น ถ้าเรากำลังพูดถึงเกมฟุตบอลที่เพิ่งแข่งขันจบลงไป ความสนใจของเราก็จะอยู่ที่เกมนั้นๆ ซึ่งอยู่ภายนอกตัวเรา และเป็นส่วนหนึ่งของโลกธรรมชาติ แต่เรามักไม่ได้สนใจว่า เรากำลังใช้ภาษาเพื่อทำความเข้าใจกัน

แต่เมื่อเราพุ่งความสนใจมาที่ภาษา เราจะพบว่า ภาษามีความซับซ้อนมากมาย และความซับซ้อนเหล่านี้เองที่เป็นเนื้อหาของปรัชญาภาษา กล่าวอย่างย่อๆ ปรัชญาภาษาก็ได้แก่การคิดคำนึงเกี่ยวกับปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น เมื่อเราคิดถึงภาษาของเราเอง

ปัญหาเหล่านี้มีอยู่มากมาย และเป็นปัญหาเชิงมโนทัศน์ที่ไม่สามารถแก้ได้ด้วยการสังเกตหรือการคิดแก้ไปตามกลไกเท่านั้น กล่าวอีกอย่างหนึ่งก็คือ ปรัชญาภาษาเป็นคนละอย่างกับสาขาวิชาอื่น ๆ ที่ศึกษาภาษาเช่นเดียวกัน เนื่องจากว่าสาขาวิชาเหล่านั้นไม่ได้มุ่งเน้นไปที่ปัญหาเชิงมโนทัศน์อย่างที่ปรัชญาสนใจนั่นเอง

วิชาการต่าง ๆ ที่ศึกษาภาษามักมุ่งเน้นที่การแก้ปัญหาเชิงประจักษ์เกี่ยวกับภาษา เช่น ลัทธศาสตร์ ซึ่งเป็นแขนงหนึ่งของภาษาศาสตร์ ศึกษาคุณลักษณะทางกายภาพของเสียงมนุษย์ ในแง่นี้ ลัทธศาสตร์ไม่มีปัญหาเชิงมโนทัศน์ยาก ๆ ให้แก้ไข (อีกไม่นานเรา จะพบว่าปัญหาเชิงมโนทัศน์เช่นนี้เป็นอย่างไร) นอกจากนี้ก็ยังมี วากยสัมพันธ์กับอรรถศาสตร์ ซึ่งต่างก็เป็นแขนงหนึ่งของภาษาศาสตร์ เช่นเดียวกัน วากยสัมพันธ์ศึกษาความสัมพันธ์กันระหว่างหน่วยต่าง ๆ ของภาษา เพื่อมองหาลักษณะที่ในการเรียงหน่วยต่าง ๆ เหล่า นั้นให้เป็นหน่วยที่ถูกหลักไวยากรณ์ เราจะเห็นว่า วากยสัมพันธ์มีลักษณะที่เป็นนามธรรมมากกว่าลัทธศาสตร์ เนื่องจากมโนทัศน์เช่น ‘หน่วยของภาษา’ หรือ ‘ถูกไวยากรณ์’ เป็นมโนทัศน์ที่เป็นนามธรรมมากกว่าการบรรยายลักษณะทางกายภาพของเสียงหรือของอวัยวะ ในการออกเสียง ซึ่งเป็นเรื่องราวของลัทธศาสตร์

นอกจากนี้ อรรถศาสตร์ก็ได้แก่แขนงที่ศึกษาความหมายของ ภาษา ที่มโนทัศน์ ‘ความหมาย’ อาจกล่าวได้ว่าเป็นหัวใจของภาษา เพราะว่าภาษามีไว้เพื่อแสดงหรือสื่อความหมาย และเรื่องความหมาย นี้เองที่ยุงยากที่สุดในการศึกษาภาษา ทั้งนี้ก็เพราะว่าความหมายเป็น สิ่งนามธรรม ไม่สามารถชั่ง ตวง วัดได้เหมือนกับลักษณะกายภาพ ของเสียง หรือไม่มีรูปเฉพาะให้ดูได้ว่าเรียงกันถูกต้องหรือไม่ เหมือน

กับหน่วยของภาษา เช่น คำหรือวลี แต่เราดูจะเห็นว่า ความหมาย เป็นสิ่งที่ชัดเจนที่สุดเวลาใช้ภาษา เวลาเราพูดกับเพื่อนเกี่ยวกับเรื่องต่าง ๆ เช่น ฟุตบอล การที่เราทำได้เช่นนี้ก็เพราะว่าคำพูดที่เราใช้มีความหมาย แต่ปัญหาใหญ่ในปรัชญาภาษาก็คือว่า ความหมายคืออะไรกันแน่ และภาษาหรือคำพูดที่เราใช้พูดมีความหมายขึ้นมาได้อย่างไร จะเห็นได้ว่า อรรถศาสตร์เป็นแขนงของภาษาศาสตร์ที่อยู่ใกล้เคียงกับปรัชญาภาษามากที่สุด

แต่อย่างไรก็ตาม อรรถศาสตร์แบบที่นักภาษาศาสตร์หลายฝ่ายศึกษากัน ก็ไม่ใช่อย่างเดียวกันกับปรัชญาภาษา เนื่องจากนักอรรถศาสตร์บางกลุ่มพยายามหลีกเลี่ยงปัญหาเชิงมโนทัศน์ แต่ไปศึกษาปัญหาเชิงประจักษ์ของความหมายแทน เช่น ศึกษาการจัดกลุ่มความหมายหรือโครงสร้างของความหมายของถ้อยคำ เป็นต้น ในแง่นี้ อรรถศาสตร์แนวนี้ก็อยู่ห่างไกลจากปรัชญาภาษา

ดังนั้น ถ้าจะสรุปเราก็บอกได้ว่า ปรัชญาภาษาได้แก่การศึกษาปัญหาเชิงมโนทัศน์เกี่ยวกับภาษา ปัญหาเชิงมโนทัศน์ได้แก่ปัญหาที่เกี่ยวข้องกับพื้นฐานความคิดที่อยู่เบื้องล่างที่สุด หรือเป็นรากฐานที่ลึกที่สุดของวิชาการนั้น ๆ ในกรณีของการศึกษาภาษา ปัญหาเชิงมโนทัศน์ก็อยู่ที่ปัญหา เช่น ความหมายคืออะไร ถ้อยคำมีความหมายขึ้นมาได้อย่างไร ซึ่งเราก็กะลิกไว้บ้างแล้ว เหตุที่ศึกษาความหมายเป็นหลักก็เพราะว่า ความหมายเป็นส่วนของภาษาที่สำคัญที่สุด แต่ศึกษายากที่สุดเพราะจับต้องไม่ได้นั่นเอง และด้วยเหตุนี้ ปัญหาเกี่ยวกับความหมายจึงเป็นปัญหาปรัชญา และในปัจจุบันการศึกษาวิจัยทางปรัชญาแทบจะเป็นไปไม่ได้เลย หากเราไม่สนใจประเด็นทางภาษา เราจะพูดเรื่องนี้ในหัวข้อต่อไป

ความสำคัญของปรัชญาภาษาในปรัชญา

เหตุที่ปรัชญาภาษาเป็นสาขาที่สำคัญที่สุดของปรัชญาก็เป็นเพราะว่า การค้นคว้าแก้ปัญหาต่าง ๆ ในปรัชญานั้นล้วนเป็นการหาทางแก้ปัญหาเชิงมโนทัศน์ทั้งสิ้น ในการค้นคว้าทางจริยศาสตร์เราพบว่า หากจะค้นคว้าว่าความดีคืออะไร หรืออะไรเป็นเกณฑ์ตัดสินการกระทำว่าดีหรือไม่ดี เราพบว่าปัญหานี้แท้จริงแล้วเป็นปัญหาเชิงมโนทัศน์เกี่ยวกับความหมายของคำว่า ‘ดี’ คือ ‘ดี’ มีความหมายว่าอย่างไร หรือเมื่อใดคุณสมบัติของการกระทำจะเข้าข่ายความหมายของคำว่า ‘ดี’ ปรัชญาปัจจุบัน โดยเฉพาะในสำนักปรัชญาวิเคราะห์ (analytic philosophy) จะมองปัญหาต่าง ๆ ในปรัชญาว่าเป็นปัญหาเชิงมโนทัศน์หรือปัญหาเกี่ยวกับภาษาและความหมายทั้งสิ้น ในกรณีของสุนทรียศาสตร์ ปัญหาที่อยู่ที่ว่ามโนทัศน์ต่าง ๆ ในวิชานี้ (เช่น ‘งาม’) จะวิเคราะห์ได้อย่างไร หรือในอภิปรัชญาก็มีปัญหาว่า มโนทัศน์ เช่น ‘เป็นจริง’ หรือ ‘แท้จริง’ หรือ ‘มีอยู่’ เหล่านี้แท้จริงแล้วมีความหมายว่าอย่างไรกันแน่ สรุปก็คือว่า ปัญหาปรัชญาเกี่ยวกับความแท้จริง ความงาม ฯลฯ ทอนลงไปเป็นปัญหาเกี่ยวกับคำว่า ‘แท้จริง’ ‘งาม’ ฯลฯ

ในที่นี้ เราจะได้อภิปรายถกเถียงเกี่ยวกับข้อดีข้อเสียของการทอนปัญหาปรัชญาลงไปเป็นปัญหาเกี่ยวกับมโนทัศน์ เราเพียงแต่จะเน้นว่า ปรัชญาภาษามีความสำคัญอย่างยิ่งในการวิเคราะห์ทางปรัชญา เนื่องจากปัญหาปรัชญาเป็นนามธรรม และอะไรก็ตามที่เป็นนามธรรม หากจะวิเคราะห์ลงไปก็จะพบว่า ไม่ช้าไม่นานก็ต้องผ่านการวิเคราะห์หามโนทัศน์หรือภาษากับความหมายนั่นเอง

การมีความหมาย

เรามาดูกันว่า การมีความหมายนั้นหมายความว่าอย่างไร สมมติว่า นักโบราณคดีกลุ่มหนึ่งไปสำรวจถ้ำแห่งหนึ่งแล้วพบรอยขีด ต่อไปนั้นผนังถ้ำ

รอยขีดเหล่านี้ดูไม่มีความหมายอะไรเลย แต่นักโบราณคดี มั่นใจว่ารอยนี้จะต้องมีความหมาย เพราะเห็นชัดว่าเป็นรอยที่มนุษย์ ทำขึ้น (เพราะอาจเป็นรอยที่ใช้หมึกชนิดพิเศษที่ทำจากถ่านไม้ แสดง ว่าตั้งใจทำและเขียนลงไป) และเชื่อได้ว่าไม่ได้ทำขึ้นมาเล่น ๆ เลย ๆ โดยไม่ได้สื่อความหมายอะไร (เพราะไม่เช่นนั้นจะทำไปทำไม) ปัญหา ก็คือว่า นักโบราณคดีไม่มีใครอ่านรอยนี้ออก

สิ่งที่เราสนใจในที่นี้ไม่ใช่ว่ารอยเหล่านี้หมายความว่าอย่างไร กันแน่ในตัวอย่างของเรา รอยเหล่านี้ยกขึ้นมาเพื่อชี้ให้เห็นว่า การมี ความหมายเป็นอย่างไร และจากตัวอย่างนี้ หากรอยหมึกบนผนังถ้ำ นี้มีความหมายจริงก็ย่อมหมายความว่ารอยเหล่านี้บอกอะไรเรา บางอย่าง ซึ่งเราสามารถแปลออกมาได้เป็นภาษาไทยหรือภาษา อื่น ๆ ที่เรารู้ความหมายอยู่แล้ว และรอยเหล่านี้จะต้องหมายถึง อะไรบางอย่าง

ปรากฏการณ์เช่นนี้เองที่เป็นเนื้อหาหลักของปรัชญาภาษา เป็นไปได้อย่างไรที่วัตถุกายภาพ เช่น รอยหมึกหรือรอยถ่านบนผนัง ถ้าจะบอกอะไรเราได้ หรือหมายถึงอะไรบางอย่างที่อยู่ในธรรมชาติ หรือแม้แต่อยู่ในจิตใจของผู้เขียน ? เราจะเรียกปรากฏการณ์เช่นนี้ว่า ‘ปรากฏการณ์ของการมีความหมาย’ สมมติว่า รอยดังกล่าวนี้ หมายความว่า “ชนเผ่าเราจะประสบภัยชะนะ” เราจะอธิบายการที่ รอยขีดบนผนัง ซึ่งเป็นเพียงรอยดำ ๆ จะหมายถึงชะนะ และเหตุการณ์ในอนาคตที่บอกว่า ‘จะชะนะ’ ได้อย่างไร

ปรากฏการณ์เช่นนี้ไม่ได้เกิดขึ้นเพียงแต่ในงานของนักโบราณคดีเท่านั้น แม้แต่หนังสือที่ท่านกำลังอ่านอยู่ก็มีข้อความที่ท่านไม่ได้สงสัยเลยว่าสามารถสื่อความหมายไปถึงท่านได้อย่างไร สิ่งที่ท่านจับอยู่ในมือตอนนี้คือหนังสือ ซึ่งทำจากกระดาษหลาย ๆ แผ่นมาเย็บติดกัน กระดาษแต่ละแผ่นก็เปื้อนหมึกสีดำ ที่นั่นสิ่งที่ท่านถืออยู่นี้ เหตุใดจึงสามารถช่วยให้ท่านรู้เรื่องราวต่าง ๆ มากมาย มากไปกว่าแค่กระดาษเปื้อนหมึกเย็บติดกันหลายต่อหลายแผ่นๆ หรือในแง่ของคำพูด คำพูดก็เป็นเพียงเสียงที่เปล่งออกมา ในแง่นี้ เสียงนี้ก็ไม่ต่างอะไรไปจากรอยขีดบนผนังถ้า เพราะเป็นวัตถุกายภาพเหมือนกัน แต่เหตุใดเสียงที่เปล่งออกมาจึงทำให้เรารู้เรื่องราวต่าง ๆ ได้มากมาย และสื่อความหมายได้หลากหลายไม่จบสิ้น การมีความหมายนั้น เป็นไปได้อย่างไร และหมายความว่าอย่างไร ปัญหานี้เป็นหัวใจของปรัชญาภาษา

ลักษณะสำคัญของภาษา

ในเมื่อเรากำลังพูดกันเกี่ยวกับภาษา เราก็ควรจะมีความชัดเจนว่าภาษามีลักษณะอย่างไร ไมเคิล เดวิตต์ และคิม สเตเรลนีย์¹ ได้เสนอไว้ว่า ภาษามนุษย์แตกต่างจากระบบการสื่อสารของสัตว์อย่างเป็นคนละประเภท และไม่สามารถเปรียบเทียบกันได้ ที่พูดเช่นนี้ก็เพราะว่าอาจมีความเข้าใจว่าสัตว์ก็มีภาษาเช่นเดียวกัน เช่น ผึ้งมีระบบการสื่อสารที่ทำให้ผึ้งตัวหนึ่ง ‘บอก’ แก่ผึ้งตัวอื่น ๆ ในรังได้ว่ามีน้ำหวานอยู่ห่างจากรังไปทางทิศใด ระยะห่างเท่าใด หรือถึงบางประเภทมีระบบการสื่อสารที่ลิงตัวที่เป็นยาม ‘บอก’ แก่สมาชิกในฝูงได้ว่า ขณะนี้ศัตรูมาทางข้างบน (เช่น เหยี่ยว) หรือมาจากข้างล่าง (เช่น งู) แต่อย่างไรก็ตาม เดวิตต์กับสเตเรลนีย์เสนอว่า การสื่อสารเช่นนี้มีข้อจำกัดอยู่ที่ว่า ลักษณะการใช้สื่อสารนั้นเป็นส่วนหนึ่งที่ยกไม่ออกจากธรรมชาติที่ลักษณะการนั้นหมายถึง พูดอีกอย่างหนึ่งก็คือว่า การเต้นระบำของผึ้งที่ใช้ในการบอกตำแหน่งดอกไม้ นั้นมีความสัมพันธ์โดยตรงกับตำแหน่งของดอกไม้เมื่อเทียบกับตำแหน่งของรังผึ้ง ลักษณะการเต้นระบำของผึ้งจะผูกพันโดยตรงกับตำแหน่งดังกล่าว นั่นหมายความว่า การเต้นระบำกับตำแหน่งของน้ำหวานนั้นมีความสัมพันธ์เชิงกายภาพที่เป็นสาเหตุและผลต่อกัน ในทำนองเดียวกัน เราก็อาจบอกได้ว่า การร้องของลิงที่เป็นยามเพื่อเตือนภัย

¹ Michael Devitt and Kim Sterelny, *Language and Reality: An Introduction to Philosophy of Language* (Cambridge, MA: MIT Press, 1987, pp. 4-5.

ให้แก่สมาชิกของฝูงนั้น แปรผกผันในทำนองเดียวกันกับตำแหน่งของ ผู้ล่าที่บินมาหรือเลื้อยมา แต่ในกรณีของภาษาของมนุษย์นั้นมีการ ใช้สัญลักษณ์เพื่อเป็นตัวแทนถึงสิ่งใดที่สัญลักษณ์นั้น ๆ หมายถึง และการเข้าใจความหมายก็ไม่ได้เป็นเรื่องง่าย ๆ ที่เกี่ยวกับความสัมพันธ์ในเชิงสาเหตุและผลเท่านั้น เพราะระบบสัญลักษณ์ไม่ขึ้น กับว่าธรรมชาติหรือสิ่งใด ๆ ที่หมายถึงจะต้องเป็นอย่างไร นั่นคือ เรา บอกได้ว่า น้ำหวานหรือดอกไม้อยู่ที่ใด โดยที่ไม่จำเป็นต้องให้ ตำแหน่งอยู่ตรงนั้นตรงนี้ถึงจะต้องแสดงอาการอย่างนั้นอย่างนี้เพื่อให้ สื่อความหมายกันได้

ข้อแตกต่างอีกประการหนึ่งก็คือ ระบบการสื่อสารของผึ้งหรือ ของลิงนั้นจำกัดอยู่เพียงเฉพาะสถานการณ์รอบตัวเท่านั้น กล่าวคือ ผึ้งไม่สามารถใช้ระบบการสื่อสารของตนเอง แสดงถึงอะไรที่ไม่มีอยู่ใน สภาพแวดล้อมได้ เช่น สิ่งที่เคยเกิดขึ้นในอดีต แต่ปัจจุบันไม่มีแล้ว แต่ในระบบภาษาของมนุษย์นั้น เราเห็นได้ชัดว่า การสื่อสารเช่นนี้ เป็นไปได้

กล่าวโดยสรุป เดวิดต์กับสเตเรลนีเสนอว่า ภาษามนุษย์มี ลักษณะต่อไปนี้

1. **ภาษามนุษย์เป็นอิสระจากสิ่งเร้า** ประเด็นนี้ก็คือความแตกต่างระหว่างภาษาของมนุษย์ กับระบบการสื่อสารของสัตว์เช่น ผึ้งหรือลิงดังที่กล่าวมาแล้ว ระบบของสัตว์ไม่เป็นอิสระจากสิ่งเร้า เนื่องจากว่า การสื่อสารแปรผกผันไปตามลักษณะธรรมชาติของสิ่งเร้า ไม่ว่าจะเป็นตำแหน่งของดอกไม้หรือตำแหน่งของผู้ล่า

2. **ภาษามนุษย์เป็นนามธรรม** หมายความว่า มนุษย์สามารถใช้ถ้อยคำเพื่อกล่าวถึงประเด็นกว้าง ๆ ที่ใช้ได้จริงกับหลาย ๆ กรณี

หรือกล่าวถึงประเด็นปลีกย่อยก็ได้ เช่น “งูไม่มีขา” เป็นข้อความที่เป็นจริงกับงูโดยทั่วไป ไม่ใช่เฉพาะงูตัวใดตัวหนึ่ง แต่ “จอห์นนี่ไม่มีขา” เป็นจริงกับงูตัวที่ชื่อจอห์นนี่เท่านั้น การที่ภาษามนุษย์สามารถสื่อสารได้หลายระดับเช่นนี้แสดงว่า ภาษามนุษย์เป็นนามธรรม เนื่องจากสามารถกล่าวถึงสภาวะที่เป็นจริงกับหลายสิ่งหลายอย่างได้ ไม่ใช่เฉพาะการบรรยายเหตุการณ์เฉพาะหน้าตรงนั้นเท่านั้น และลักษณะนี้ก็เป็นอีกลักษณะหนึ่งที่ทำให้ภาษามนุษย์แตกต่างจากระบบการสื่อสารของสัตว์

3. ภาษามนุษย์ไม่มีความสัมพันธ์เชิงสาเหตุและผลระหว่างสัญลักษณ์กับสิ่งที่หมายถึง พูดย่ออย่างหนึ่งคือ ภาษาไม่มีความเป็นสมมติ ตัวอย่างคือคำว่า ‘งู’ ไม่มีความสัมพันธ์ใด ๆ กับสัตว์เลื้อยคลานที่ไม่มีขา หมายความว่า เสียงที่ออกมาว่า ‘งู’ หรือตัวหนังสือภาษาไทยที่ประกอบด้วยตัว งู กับสระ อุ นั้น ไม่มีความสัมพันธ์ใด ๆ กับงูเลย ความสัมพันธ์ทั้งหมดที่มี (คนไทยใช้คำว่า ‘งู’ เพื่อหมายถึงงู) เป็นไปอย่างไม่มี ความจำเป็น ไม่เหมือนกับการเดินของผึ้ง ที่องศาของการเดินจะสัมพันธ์โดยตรงกับตำแหน่งของดอกไม้

เดวิดต์กับสเตเรลนียกตัวอย่างจากนิยายเรื่อง อลิซในแดนมหัศจรรย์ เพื่อสนับสนุนประเด็นนี้ดังนี้

“... และนี่หมายความว่า มีสามร้อยหกสิบสี่วันที่เธอจะได้ของขวัญวันไม่เกิด -”

“แน่ละ” อลิซพูด

“และเพียงหนึ่งเท่านั้นที่เป็นของขวัญวันเกิดที่เธอรู้ นี่

เป็นเกียรติอันยิ่งใหญ่ของเธอ !”

“ฉันไม่รู้ว่ ‘เกียรติอันยิ่งใหญ่’ หมายความว่าอย่างไร”
อลิซกล่าว

ฮัมพ์ตีดัมพ์ตียิ้มอย่างเย้ยหยัน “แน่ละ เธอไม่รู้หรอก
จนกว่าฉันจะบอกเธอ ฉันหมายความว่า ‘นี่เป็นการอ้างเหตุผล
ที่เธอเถียงไม่ขึ้น’”

“แต่ ‘เกียรติอันยิ่งใหญ่’ ไม่ได้หมายความว่า ‘การ
อ้างเหตุผลที่เธอเถียงไม่ขึ้น’” อลิซประท้วง

ฮัมพ์ตีดัมพ์ตีกล่าวอย่างค่อนข้างจะเหยียด ๆ ว่า “เมื่อ
ฉันใช้คำคำหนึ่ง คำนั้นจะหมายความว่าอะไรก็ได้ที่ฉันบอกว่า
มันจะหมายความว่า - ไม่มากหรือน้อยกว่านั้น”

“คำถามก็คือว่า” อลิซเอ่ยขึ้น “เธอสามารถทำให้คำมี
ความหมายมากมายอย่างนั้นได้หรือเปล่า”

“คำถามก็คือว่า” ฮัมพ์ตีดัมพ์ตีกล่าว “ใครจะเป็นเจ้า-
นาย - มีเท่านั้นแหละ” (Carroll 1962: 247)

การสนทนาอันนี้ระหว่างอลิซกับฮัมพ์ตีดัมพ์ตีแสดงว่า ฮัมพ์ตี
ดัมพ์ตีเชื่อว่า มนุษย์เป็นนายของภาษา ตัวฮัมพ์ตีดัมพ์ตีจะใช้คำอะไร
เพื่อหมายความว่าอะไรก็ได้ นั่นคือ เขากำลังเน้นหนักที่ความสมมุติ
ของภาษา

4. ภาษามนุษย์เป็นอิสระจากสื่อ หมายความว่า ภาษาของ
มนุษย์สามารถใช้สื่อสารได้อย่างเดียวกัน แม้ว่าสื่อที่ใช้แสดงความ
หมายของภาษานั้นเป็นอย่างไร เช่น หนังสือที่ท่านกำลังอ่านอยู่
อาจมีคนอ่านดัง ๆ อัดเทป แล้วท่านอาจจะกำลังฟังหนังสือเล่มนี้

แทนที่จะอ่านอยู่ก็ได้ โดยที่ท่านจะเข้าใจความหมายเหมือนกันทุกประการ

5. ภาษามนุษย์สามารถผลิตประโยคใหม่ ๆ ออกมาได้ไม่รู้จักจบสิ้น พูดสั้น ๆ ว่า ภาษามีผลผลิตภาพ ลักษณะนี้เป็นลักษณะสำคัญมากประการหนึ่งของภาษามนุษย์ หมายความว่า เราสามารถสร้างประโยคใหม่ ๆ ออกมาจากหน่วยย่อยที่มีอยู่อย่างจำกัด โดยอาศัยกฎเกณฑ์การสร้างประโยคที่จำกัดเช่นเดียวกัน ลักษณะเช่นนี้ทำให้เราสามารถสร้างประโยคใหม่ ๆ ที่ยังไม่เคยมีใครเห็นหรือได้ยินมาก่อนได้ เช่น ประโยค “ในปี พ.ศ. 6018 ทักษิณ ชินวัตร เป็นอดีตนายกรัฐมนตรีของประเทศสาร์ซันท์ ซึ่งอยู่ในอมรโคยานทวีป” คิดว่าเป็นประโยคที่ยังไม่เคยมีใครเขียนมาก่อน และคิดว่าท่านคงไม่เคยได้ยินมาก่อน แต่เรารู้ว่าประโยคนี้หมายความว่าอย่างไร ที่เป็นเช่นนี้ได้ก็เพราะว่า เรามีชุดของคำอยู่ชุดหนึ่ง ในที่นี้ได้แก่ชุดของคำในภาษาไทย และมีระเบียบไวยากรณ์ของภาษาไทย ทำให้เราสามารถสร้างประโยคนี้ออกมาได้ นอกจากนี้ ผลผลิตภาพของภาษายังหมายถึงการที่ความหมายของคำแต่ละคำ (เช่น ‘ประเทศสาร์ซันท์’) ขึ้นอยู่กับระเบียบการเรียงคำหรือไวยากรณ์ของภาษานั้น ๆ นั่นคือเงื่อนไขจำเป็นที่กำหนดว่า ‘ประเทศสาร์ซันท์’ หมายความว่าอย่างไร จะต้องไม่ใช่เงื่อนไขที่กำหนดว่า “ประเทศสาร์ซันท์ทักษิณ ชินวัตร” เป็นประโยคในภาษาไทย นั่นคือ ความหมายของคำคำนี้ขึ้นอยู่กับว่าสามารถเกิดในที่ใดได้บ้างในประโยคภาษาไทยที่ถูกไวยากรณ์นั่นเอง

6. ภาษามนุษย์มีพลัง หมายความว่า เราสามารถใช้ภาษาของเราเพื่อระบุถึงความหมายใด ๆ ที่เราอยากจะสื่อออกไปได้ทั้งสิ้น

เราสามารถพูดถึงอดีต ปัจจุบัน อนาคต แม้แต่สิ่งที่ไม่เคยมีมาก่อน
เช่น มังกร หรือครุฑ เราก็พูดถึงได้ ปรัชญาการณเช่นนี้ชี้ให้เห็นถึง
พลังของภาษาของมนุษย์